



12 REPORTAŽA

Novosti
 Tjednik za racionalnu manjinu
 #1001, petak, 22. veljače 2019.

Novosti u razgledavanju blaga
 episkopske knjižnice u Pakracu

PIŠE Saša Kosanović
 FOTO Jovica Drobnjak

Biblioteka na deset jezika

Vladika Jovan za Novosti je otvorio vrata trezora s najvrednijim knjigama i predmetima episkopske knjižnice u Pakracu. U ratu je ovo neprocjenjivo blago spašeno zahvaljujući vojniku HV-a Ivanu Hitiju, a u miru bi, po dovršetku obnove Vladičanskog dvora i biblioteke, trebalo privlačiti istraživače i posjetitelje iz cijeloga svijeta

Jovan Čulibrk: Knjižnicu zamišljam kao istraživačku biblioteku, po uzoru na Dumbarton Oaks



EPISKOPSKA knjižnica u Pakracu danas nije trebala postojati. Njena sudbina bila je određena u veljači 1992., kada su neprocjenjivu kulturnu baštinu Vladičanskog dvora vojnici iznijeli u dvorište s namjerom da je unište i tako pokušaju izbrisati svaki trag pravoslavlja u najzapadnijim krajevima do kojih je doprlo. Bilo je to vrijeme kada su katoličke i pravoslavne crkve letjele u zrak, vrijeme u kojem bi spaljivanje kulturnog dobra nulte kategorije, poput episkopske knjižnice, jedva bilo zabilježeno. Međutim, historija je tada na pozornicu izbacila vojnika HV-a IVANA HITIJA, Varaždinca koji je u gomili knjiga i razbacanih ikona po dvorištu Vladičanskog dvora vidio nešto drugo. Vidio je riznicu znanja i kulturno dobro pravoslavnog svijeta, ali i Republike Hrvatske, u čiju se obranu 1991. dobrovoljno uključio. Hiti je, uz pomoć stručnjaka iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice, spasio pakračko kulturno blago i za to platio visoku cijenu. Kada je general IVAN KORADE čuo da je odbio poslušati zapovijed da spali 'srpske knjige', izbacio je svog bivšeg profesora iz Hrvatske vojske. Nakon toga Ivan Hiti u Varaždinu do mirovine nije mogao naći posao. Za njega su sva vrata bila zatvorena.

Danas, kada nas oko godinu dana dijeli od ponovnog otvaranja obnovljene knjižnice, u Pakracu ne zaboravljaju herojstvo njenog spasitelja. Dok s vladikom JOVANOM pregledavamo kulturno blago koje se čuva u kući pored Vladičanskog dvora, u objektu koji je pokriven unutarnjim i vanjskim kamerama, dok se najvredniji primjerci čuvaju u trezoru, vladika Hitijev čin opisuje kao čudo.

— To je čudo Božije! Ovo kažem kao vladika, netko drugi to promatra kao čudo moralnosti i individualne svijesti. Uglavnom, slažemo se svi da je to čudo jednog čovjeka, koji je u jednom trenutku stao uz nešto što je smatrao važnim. On se suprotstavio duhu smrti koji je visio u vazduhu. To je čin usporediv s antičkom dramom koja vam se zbiva pred očima i u kojoj je Ivan Hiti, htio – ne htio, imao ulogu – kaže Jovan Čulibrk.

Obnova devastiranog Vladičanskog dvora, na koju se dugo čekalo, započela je prije nekoliko godina. Danas je jedno njegovo krilo u potpunosti obnovljeno, a ostala dva, u kojima će biti smješteni knjižnica, arhiv i muzej, obnavljaju se uz pomoć Ministarstva kulture RH, Kancelarije za suradnju sa crkvama i verskim zajednicama Vlade Republike Srbije i pojedinačnih donacija, najčešće iz Republike Srpske. Na čelo knjižnice postavljen je povjesničar umjetnosti i paroh daruvarski LUKA BOSANAC.

Vladika Jovan za Novosti je otvorio vrata trezora s najvrednijim knjigama.

— Postoji nekoliko zbirki koje ističemo i na koje smo ponosni. Prva je zbirka rukopisa koja je značajna, ne toliko brojem. Ona je uglavnom iz 16. vijeka. Toliko je značajna da je direktor najznačajnije svjetske institucije za digitalizaciju hrišćanskih rukopisa, otac COLUMBA STEWART iz Minnesote, koji je svjetsko ime i koji je na čelu čuvenog Hill Museum and Manuscript Libraryja, odmah došao u Pakrac. S njim smo potpisali ugovor o suradnji, a oni su odmah povukli opremu iz Bejruta i donijeli je ovdje da izvršimo digitalizaciju naše rukopisne zbirke, tako da je digitalizovana i ona i rukopisne zbirke Eparhije zagrebačko-ljubljanske i Eparhije dalmatinske. U toku je i digitalizacija rukopisne zbirke Mitropolije crnogorsko-primorske na Cetinju. Najznačajniji primjerak je 'Ravnoriječko evanđelje' iz 16. vijeka, koje je došlo iz Ravne Rijeke, s područja Majstorovine kod Bijelog Polja. Kada su u pitanju rane štampane knjige, u Pakracu imamo drugu u svijetu zbirku ranih srpskih štampanih knjiga, samo Matica srpska ima više. Po tome smo čuveni u svijetu. Naš najstariji štampar, poslije MA-



Jedno krilo Vladučanskog dvora u potpunosti je obnovljeno, a ostala dva još su u radu

KARIJA sa Cetinja, bio je BOŽIDAR VUKOVIĆ koji je knjige štampao u Veneciji. Njegov nasljednik i sin VICENZO VUKOVIĆ, zatim JEROLIM ZAGUROVIĆ i BARTOLOMEO ZINANI, oni su išli u kontinuitetu. Samo Vukovićevih knjiga imamo 40 komada. To je prosto nezamislivo! Kada smo prošle godine bili u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, oni su se prenerazili, jer ako hoće istraživati svoju tradiciju, moraju doći u Pakrac – govori vladika Jovan.

Priča nam da su se knjige godinama čvale u NSK-u, pa u Mitropoliji zagrebačko-ljubljanskoj, koja ih je zbrinula dok su se u Pakracu uređivali prostori za skladištenje.

— Iz Zagreba smo dobili 230 kutija knjiga. U deset od njih se nalazi arhivska građa, 60 ih je pod zaštitom države. Osamdesetak se odnosi na periodiku, najčešće vezanu uz 19. vijek. Veliki dio toga je na raznim evropskim jezicima. Tu je prvi broj JAGIĆEVOG 'Archiv für slavische Philologie', najznačajnijeg svjetskog časopisa za južnoslavensku filologiju. Ostatak od 80 kutija predstavlja uglavnom rijetke knjige – nastavlja vladika.

Pakrac vidi kao mjesto u koje će dolaziti istraživači iz cijeloga svijeta kako bi proučavali knjige neprocjenjive vrijednosti.

— Imamo knjige iz Skadarske štamparije, iz Mrkšine crkve kod Valjeva, imamo 'Beogradsko četverojevanđelje', prvu beogradsku štampanu knjigu iz 1552., imamo jedini službenik na svijetu koji je štampan u Goraždu itd. Tu su i djela našeg prvog dramaturga JOAKIMA VUJIĆA. Od njega su sačuvane dvije knjige. Mi imamo jednu. Na svijetu postoji samo pet primjeraka VUKOVOG Novog zavjeta. Po jedan imaju Univerzitetska i nacionalna biblioteka, još po jedan imaju Filološki fakultet i Matica srpska, ali jedini koji je potpisan rukom Vuka Stefanovića Karadžića imamo mi u Pakracu. Riječ je o knjizi koju je 12. septembra 1847. Karadžić poklonio 'njegovoj ekselenciji JOSIFU RAJAČIĆU', čovjeku koji je ustoličio bana JELAČIĆA. Imamo i Vukov Rječnik iz 1818., prvo izdanje – nabraja vladika.

U ratu uvijek vrijedi istaknuti ljude koji su spašavali koliko se spasiti dalo. Vladiki Jova-

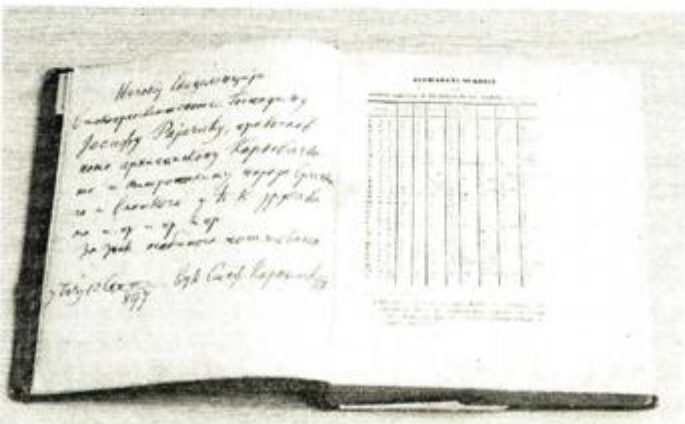
nu nedavno je vraćena knjiga koju je čuvao požeški biskup.

— Posebno mi je drag ovaj 'Cvjetni triod', koji mi je prošle godine vratio požeški biskup ANTON ŠKVRČEVIĆ, kome ga je netko za vrijeme rata donio. To je lijep primjer kako odnosi trebaju izgledati – kaže vladika.

BURNA je bila povijest pakračke knjižnice. Ustaške vlasti su 1941. otele njen fundus i prenijele ga u Zagreb, a puno milostivije nisu bile ni poslijeratne jugoslavenske vlasti, koje su ga zadržale i počele vraćati tek 1980-ih. Izvan trezora, u kojem su najvažnija djela, deseci kutija čuvaju još puno važnih knjiga koje će posjetitelji uskoro moći vidjeti.

— Imamo bogatu vizantološku biblioteku, ali ono po čemu smo poznati je biblioteka vezana uz Svetu zemlju i hrišćanstvo Bliskog istoka. Tu smo u regionu najozbiljnija biblioteka. Prije neki dan nam je jerusalimski patrijarh poklonio kompletan časopis Jerusalimske patrijaršije od 1900. do danas. U punih deset kutija nalaze se Ljetopisi srpski, imamo gomilu austrijskih pravnih spisa, srpsku periodiku iz 19. vijeka, ona će biti dragocjena istraživačima. Ne možete zamisliti što se tu sve nalazi. Časopisi, almanasi, ljetopisi Matice srpske, brojni primjerci 'Srpskog Siona', 'Javora'... Ovdje se može puno doznati o crkvenom, narodnom i evropskom životu prohujalih vremena, ovo je biblioteka na deset jezika – govori vladika.

Eparhijska knjižnica u Pakracu mnoge će iznenaditi knjigama koje možda nisu



Vukov prijevod Novog zavjeta s njegovim potpisom

zamišljali na njenim policama, poput onih FRIEDRICHA NIETZSCHEA. Vladika je na njih posebno ponosan.

— Nietzsche će biti izložen, bez obzira na njegove kontroverzne teze. Mi moramo biti svjesni svog bogatog kulturnog naslijeđa. Nismo mi partijska biblioteka. Mi smo nasljednici Carigradske biblioteke i FOTIJA VELIKOG, koji je organizovao kritičko izdanje HOMERA i danas znamo Homera isključivo prema tom izdanju Fotijevog nasljednika, arhiepiskopa kesarijskog. U biblioteci postoje čudesne stvari, kao što je zbirka djela prosvjetitelja. Ta zbirka ima izrazito jak profil evropskog intelektualnog života od 18. do prve polovine 20. stoljeća. Među njima su i prva izdanja VOLTAIREA, ROUSSEAU, sve do JULESA VERNEA. To govori da su episkopi koji su ovdje djelovali, počevši od KIRILA ŽIVKOVIĆA, pa načelno do NIKANORA GRUJIĆA i MIRONA NIKOLIĆA, bili evropski obrazovani intelektualci koji su, shodno svojim interesima, nabavljali odgovarajuće časopise i knjige – kaže Jovan Čulibrk.

Da će eparhijska knjižnica uistinu postati istraživački centar dokazuje njeno povezivanje s brojnim međunarodnim institucijama koje su se oduševljeno odazvale pozivu na suradnju.

— Spomenuo sam Hill Museum and Manuscript Library. Riječ je o katoličkoj instituciji koja je najveća na svijetu kada je riječ o digitalizaciji hrišćanskih rukopisnih knjiga. Rađe od 1965., a najveći im je motiv stradanje benediktinskog manastira u Monte Cassinu, sa željom da se nikada ne ponovi. Mi imamo slične porive. Bombardovanjem 6. aprila 1941. stradala je Narodna biblioteka u kojoj je bilo 1415 rukopisnih knjiga. To je usporedivo sa spaljivanjem biblioteke manastira Morača od strane novih vlasti, nakon rata. Ovo je rijedak primjer gdje se šteta uspijeva nadomjestiti i mi ćemo knjižnicu obnoviti u sjaju koji možda nikada nije ni imala. Druga institucija je biblioteka Orient instituta iz Bejruta, to je biblioteka Saint-Josepha, jezuitskog univerziteta u Bejrutu. Ona je najveća svjetska zbirka hrišćanskih rukopisa na arapskom jeziku, kojih ima oko 3500. Na osnovi naših priloga oni formiraju jednu slovensku zbirku, a mi na osnovi njihovih zbirku o hrišćanstvu Bliskog istoka. Na to se nadovezuje naša saradnja s jerusalimskom institucijom The Ecumenical Theological Research Fraternity iz Izraela, koju vodi dr. PETRA HELDT, stručnjakinja za odnose pravoslavlja i hrišćanstva, a pogotovo pravoslavlja i judaizma. Tu je i katedra za srednjovjekovne studije Centralno-evropskog univerziteta u Budimpešti, koja će opstati tamo bez obzira na to šta će se dešavati s ostatkom univerziteta – govori vladika.

U muzeju, koji se također uređuje, bit će izloženi brojni predmeti iz historije pravoslavlja ovih prostora. Jedan među njima za vladiku Jovana ima posebno značenje.

— Čuvamo arhijerejsko žezlo episkopa pakračkog, koje je prvi put zabilježeno na velikom portretu vladike KIRILA ŽIVKOVIĆA iz 1799., a drugi put na portretu vladike Mirona Nikolića iz 1931. Čuvano je u zagrebačkoj mitropoliji, a vraćeno je u Pakrac na moje ustoličenje, prije četiri i pol godine. Nedavno je,

U biblioteci postoje čudesne stvari, kao što je zbirka djela prosvjetitelja, koja ima izrazito jak profil evropskog intelektualnog života od 18. do prve polovine 20. stoljeća. Među njima su i prva izdanja Voltairea, Rousseaua, sve do Julesa Vernea – ističe vladika

milošću vladike PORFIRIJA, trajno vraćeno u Pakrac. Riječ je o bliskoistočnom radu u kojem su korišteni sedef, abonos i slonova kost. Tu je i više od 90 ikona koje su vraćene iz Srbije, gdje su bile sklonjene za vrijeme rata. Među njima su ikone iz manastira u Lisičinama i Velikim Bastajima – ističe vladika.

Vladičanski dvor bit će otvoren i za modernu umjetnost, izložbe i koncerte. Prošle godine je održan mali festival bluesa, a uskoro će u njemu gostovati GORAN TRAJKOSKI iz benda Anastasija koji povezuje vizantijsku muziku i popularnu kulturu. Vladika, koji je dobar poznavatelj muzičke scene 1980-ih, pregovara i sa svjetski poznatim bendovima.

— U pregovorima smo sa sastavom Tuxedomoon, nadam se da ćemo ih vidjeti kod nas uskoro. Bit će izložena i zbirka muzičkog kritičara DUBRAVKA JAGATIĆA, koju smo otkupili i koja sadrži stotine važnih demomimaka – najavljuje.

Ukoliko se ispune svi planovi i ukoliko eparhijska knjižnica dogodne svoja vrata otvori javnosti, Pakrac će se napokon malo odmaknuti od priče koja ga i danas drži okovanog u devedesetima i tragičnom ratu.

— Povratkom biblioteke u Pakrac i njenim uređenjem nastaje vrhunska kulturna i duhovna institucija. Naš uzor je Dumbarton Oaks, dakle model istraživačke biblioteke, koja vas ne uslovljava da imate institut i zaposlene doktore nauka, nego je riječ o biblioteci u koju naučnici dolaze istraživati sami. Mene zanima Pakrac kao postratni grad u kojem ne želim gledati da nam biće i svakodnevn život određuje ratni duh smrti. Ovdje vidim bogat i radostan život, naravno, i težak i krvav, kakav život jeste. Daruvar i Lipik, bivše austrijske banje su u blizini, imamo manastire Pakru i Svetu Anu, ovdje čovjek ima što vidjeti. Tu je i manastir Orahovica, nedavno je otkriveno da je sav u freskama, koje su prekrivene u 10. vijeku i sada Hrvatski restauratorski zavod radi na njima. Bit će tu posla godinama. Otkriće nam je pomoglo da manastir dobije struju, to je HEP-ov projekt od više od dva miliona kuna. Manastir je zanimljiv i kao najdublje mjesto u Evropi dokle je doprla vizantijska umjetnost – kaže vladika.

Iz perspektive i danas djelomično podijelnog grada, njegov zaradni optimizam i vizija Vladučanskog dvora i Pakraca kao centra izvrsnosti iz kojeg će se širiti dobre muzičke i duhovne vibracije čine se teško provedivim. Međutim, ako je u ratno doba bilo moguće čudo jednog čovjeka, Ivana Hitija, zašto u doba mira ne bi moglo uspjeti čudo vladike Jovana? ■